

de toekomstbestendige docent

Voor (toekomstige) docenten die bij het lezen van dit boek direct met AI aan de slag willen, zijn GPT's beschikbaar. Ook zijn er links naar handige bronnen, een toolkit en een video. Je krijgt toegang tot het extra materiaal door de QR-codes in dit boek te scannen. Mocht het je niet lukken de QR-codes te scannen, kijk dan op de website:
aivoordocenten.nl/boeken

Daar kun je ook de podcast het AI-tussenuurtje luisteren en je aanmelden voor het AI-spiekbriefje.

Aan het eind van elk hoofdstuk in dit boek vind je een door AI gemaakte samenvatting. Hoewel wij aan de AI-output hebben geschaafd, zijn deze key notes - zowel tekstueel als visueel - voor het grootste deel gemaakt door Nano Banana van Google Gemini. Dit is ook om te laten zien hoe AI op dit moment ingezet kan worden voor dit soort taken.

Ontwerp omslag en binnenwerk: MAT Ontwerp, bno

Redactie: Laura Schans

Beeldredactie: Marleen Schans

Tekeningen: Retus

Druk: Veldhuis Media

ISBN 978 90 833774 6 9

© 2026 FLOOT, Merijn Ritmeester, Esther de Berg en Marcel Mutsaarts

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de gevolgen hiervan.

de toekomst
bestendige
docent
PRAKTISCHE HBO-DIDACTIEK IN EEN AI-LANDSCHAP

Merijn Ritmeester

Esther de Berg

Marcel Mutsaarts

Floot

inhoud

	Voorwoord	8
	1 Inleiding	10
	2 Samen leren: student, docent en AI	14
	2.1 Inleiding	16
	2.2 De student	16
	2.3 De docent	20
	2.4 Generatieve artificiele intelligentie	25
	2.5 Key notes	31
	3 De student leert	32
	3.1 Inleiding	34
	3.2 Wat is leren?	34
	3.3 Theorieën over leren	35
	3.4 Geheugen	39
	3.5 Verwerking	41
	3.6 Motivatie	45
	3.7 Key notes	51
	4 De docent ontwerpt	52
	4.1 Inleiding	54
	4.2 Curriculumontwerp	54
	4.3 Analysis (Analyse)	56
	4.4 Design (Ontwerp)	58
	4.5 Development (Ontwikkeling)	67
	4.6 Implementation (Implementatie)	71
	4.7 Evaluation (Evaluatie)	72
	4.8 Key notes	73
	5 De docent doceert	74
	5.1 Inleiding	76
	5.2 Doceren, wat is dat?	76
	5.3 Voorbereiding van de les	78
	5.4 Klassenmanagement	85
	5.5 Opbouw van een les	87
	5.6 Key notes	91

6	De docent coacht	92
6.1	Inleiding	94
6.2	De basis voor coachen	94
6.3	De coachende houding	98
6.4	Coachende onderwijsaanpakken	104
6.5	Key notes	111

7	De docent begeleidt	112
7.1	Inleiding	114
7.2	Kaders voor slb	115
7.3	Begeleiding van de studieloopbaan van de student	115
7.4	Studie- en professionele vaardigheden	118
7.5	Professionele loopbaanontwikkeling	122
7.6	Professionele identiteit	125
7.7	Key notes	129

8	De docent toetst	130
8.1	Inleiding	132
8.2	Wat is toetsing?	132
8.3	De toetscyclus	135
8.4	Toetsdoelen en toetsprogramma	138
8.5	Toetsconstructie	139
8.6	Beoordelen	149
8.7	Toetsevaluatie en kwaliteitsbewaking	154
8.8	Key notes	157

Nawoord	158
---------	-----

Begrippenlijst	159
Literatuurlijst	165
Illustratieverantwoording	171
Register	172
Over de auteurs	175

Als we vandaag
onderwijzen
zoals gisteren,
beroven
we onze
studenten van
morgen.

Naar John Dewey (1859-1952)

voor woord

door Jurre Valk (Senior projectleider leren en ontwikkelen bij Zestor)

Wie als hbo-docent start heeft gekozen voor een veelzijdig en dynamisch beroep. Met zoveel verschillende taken voelt het hbo-docentschap als een functie voor een schaap met vijf poten, of misschien wel meer. Veel startende docenten nemen een schat aan vakkennis mee vanuit hun studie- en werkervaring maar zijn nieuwkomer in het docentschap. Vanaf dag één is het een ontdekkingstocht: je wordt overladen met informatie, indrukken en verwachtingen en staat vaak al snel voor de leeuwen. Hoe zorg je ervoor dat je op een fijne manier kunt leren en je professionaliteit verdiept?

Gelukkig bieden de meeste hogescholen uiteenlopende vormen van begeleiding om starters te ondersteunen. Een belangrijk onderdeel daarvan is de BDB, het leertraject dat leidt tot de Basiskwalificatie Didactische Bekwaamheid (met geïntegreerd de Basiskwalificatie Examinering). In elke hogeschool vormt de BDB een fundament voor vijf kernaspecten van het docentschap: doceren, studenten begeleiden, onderwijs ontwerpen, toetsen en het ontwikkelen van je eigen professionaliteit. Dit boek diept elk van deze thema's uit en maakt ze concreet voor jouw dagelijkse praktijk.

De auteurs gaan uitvoerig in op de rol van AI in het docentschap. Net als in veel andere beroepsgroepen is AI niet meer weg te denken uit de onderwijspraktijk. De docent die goed weet hoe hij AI op een doordachte en verantwoorde manier kan inzetten, kan het leren van studenten verrijken, het eigen onderwijs efficiënter organiseren en ruimte creëren voor juist die onderdelen van het vak die persoonlijk en mensgericht zijn.

Daarnaast draagt dit boek bij aan bewustwording van je professionele identiteit als hbo-docent. Het helpt je ontdekken wat het vak werkelijk inhoudt, wat een docent een goede docent maakt en, misschien wel het belangrijkste, wat maakt dat jij een goede docent bent, die steeds beter kan worden. Het ondersteunt je in het vinden van je eigen stijl binnen het rijke en vaak dynamische landschap van het hbo.

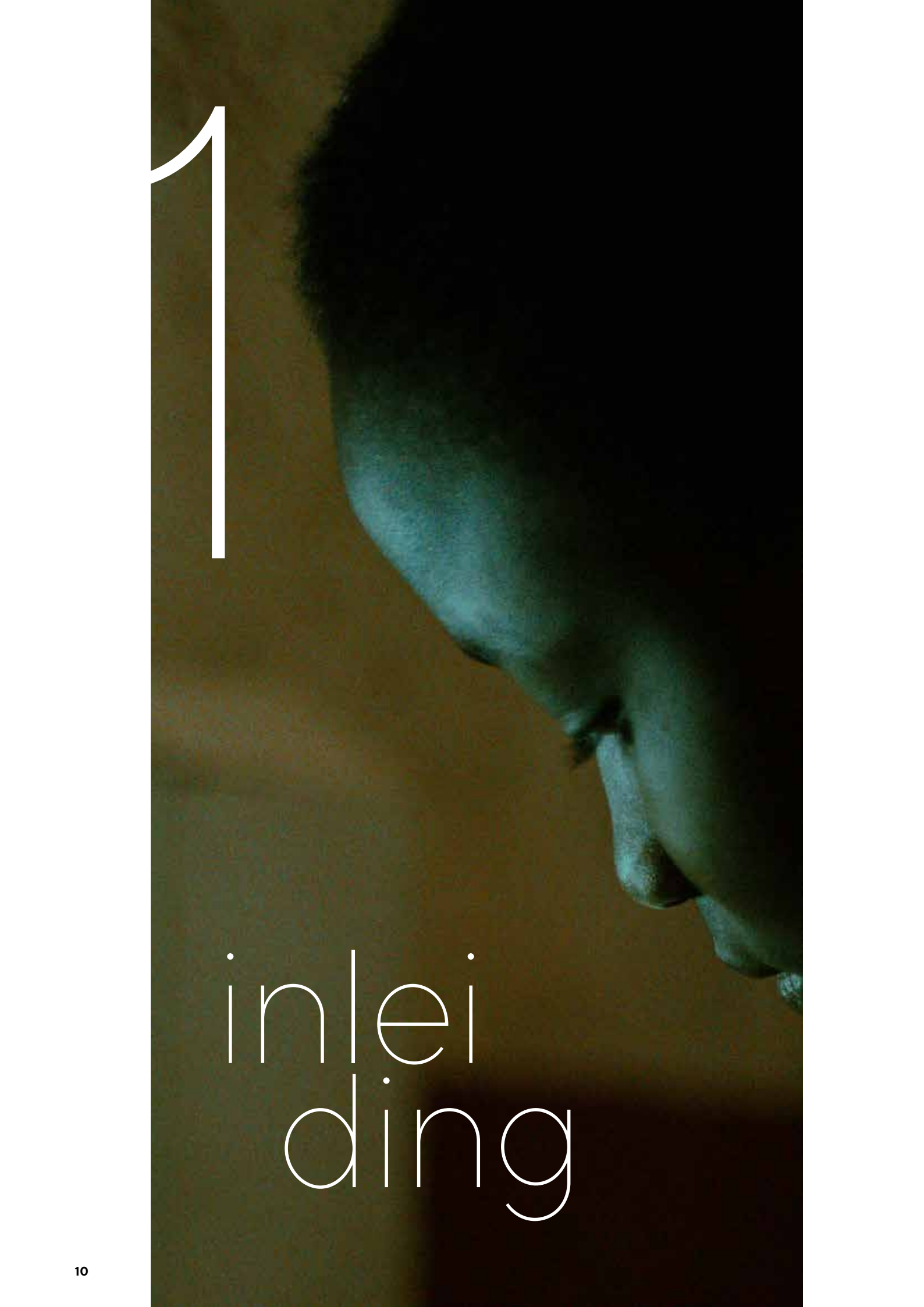
Als Zestor, het arbeidsmarkt- en opleidingsfonds voor het hbo, zijn we niet betrokken bij de inhoud van dit boek, maar willen we wel benadrukken hoe belangrijk een goede inductie is voor startende docenten. Onderzoek, pilots en ondersteuningstrajecten binnen hogescholen laten telkens zien dat passende begeleiding en professionele ontwikkeling niet alleen bijdragen aan de kwaliteit van het onderwijs, maar ook aan tevredenheid, welzijn en behoud van docenten. Een stevige start legt het fundament voor een duurzame loopbaan in een prachtig beroep.

Bovenal sluiten we ons graag aan bij wat de auteurs benadrukken: leren is leuk. We hopen dat dit boek je inspireert om nieuwsgierig te blijven, te experimenteren, vragen te stellen en vooral te blijven groeien in een vak dat ertoe doet voor studenten, voor je team en voor jezelf.

Ik wens je veel leesplezier en vooral veel leerplezier.

leren
is
leuk

1

inlei
ding

Lang heb je nagedacht over de volgende stap in je loopbaan. Maanden heb je getwijfeld, dagen heb je gesproken met je geliefden en vrienden, uren heb je gedaan over het vinden van passende vacatures en het voorbereiden van een sollicitatiegesprek. Dan is het ineens zover, je bent docent. Maar wat nu? Misschien heb je nog geen onderwijskundige ervaring of opleiding en vraag je je af waar je moet beginnen. Of misschien sta je al jaren voor de klas en merk je dat het onderwijs verandert, dat studenten anders leren en dat er nieuwe vragen op je afkomen. In beide gevallen vliegen de termen en afkortingen je al snel om de oren. Constructive alignment, peerfeedback, zone van naaste ontwikkeling, toetsmatrijs, Al-ready toetsen. Mogelijk zie je door de bomen het bos niet meer. Dit boek biedt daarbij houvast. Het helpt je om woorden te geven aan wat je doet, om nieuwe perspectieven te verkennen en om bewuster keuzes te maken in je onderwijs. Je vindt er uitleg over onderwijskundige begrippen, inzichten in hoe studenten leren, en handvatten voor ontwerpen, begeleiden en coachen. Of je nu net begint als docent of al langer meedraait en je verder wilt ontwikkelen, dit boek ondersteunt je om met meer richting en vertrouwen vorm te geven aan je docentschap. Gelukkig hoeft je die zoektocht niet alleen te doen. Veel docenten herkennen dezelfde vragen, twijfels en ontwikkelpunten, of ze nu aan het begin staan of al jaren ervaring hebben. In trajecten zoals de Basiskwalificatie didactische bekwaamheid die veel hbo's aanbieden, ontmoet je collega's die samen reflecteren, experimenteren en hun onderwijs verder aanscherpen. Dit boek sluit daarbij aan en kan dienen als gids, naslagwerk en sparringpartner in dat gezamenlijke leerproces.

Basiskwalificatie Didactische Bekwaamheid

Vijftien tot twintig jaar geleden (toen de schrijvers van dit boek begonnen met lesgeven) was de professionalisering van het docentschap minder strak georganiseerd dan nu. In veel opleidingen gold het idee dat iemand die veel wist van het vak en dat met enthousiasme kon overbrengen, ook voor de klas kon staan. Zeker in het hbo werd vakinhoudelijke expertise lange tijd gezien als belangrijkste kwalificatie. Tegelijkertijd bestonden er al trajecten om didactische kwaliteit te borgen, zoals Pedagogisch Didactische Vorming en later de Basiskwalificatie Onderwijs. Deze trajecten verschilden echter per instelling in vorm, zwaarte en verplichting. Voor veel docenten betekende dit dat zij didactiek vooral leerden in de praktijk, door te doen, fouten te maken en collega's te observeren. Dat werkte soms goed, maar kon ook onzekerheid geven. Achter de gesloten deur van het lokaal was het vaak aan de docent zelf om uit te zoeken wat werkte. Zolang studenten en docent tevreden de les verlieten, werd het al snel als geslaagd beschouwd.

In het Hoofdlijnenakkoord van de Vereniging Hogescholen is in 2013 afgesproken dat hogescholen een Basiskwalificatie Didactische Bekwaamheid (BDB) invoeren. De Vereniging Hogescholen heeft een protocol opgesteld dat voorziet in de wederzijdse erkenning van deze professionaliseringstrajecten van hogescholen. In de bijlage van het protocol is beschreven aan welke kenmerken een BDB-traject dient te voldoen. De BDB is sindsdien dé landelijke standaard voor beginnende docenten in het hbo om te laten zien dat zij beschikken over de didactische kennis, vaardigheden en houding die nodig zijn om goed onderwijs te verzorgen. Inmiddels hebben de meeste hogescholen een BDB-traject ontwikkeld (Zestor, 2022).

Toekomstbestendig

Voordat we aan het boek begonnen deed artificiële intelligentie zijn intrede bij het grote publiek. In de twee jaar die volgden waren de ontwikkelingen nauwelijks bij te houden. We hebben er daarom voor gekozen om deze ontwikkeling een belangrijke plek te geven bij de basis van het docentschap. Toch is het niet de eerste keer dat het

onderwijs met zo'n kantelpunt te maken krijgt. De komst van internet, later Wikipedia en de eerste iPhone in 2007 veranderden telkens opnieuw hoe kennis werd gevonden, gedeeld en gebruikt. Elke innovatie riep dezelfde vragen op. Wat betekent dit voor leren en welke rol heeft de docent daarin? Met AI staan we opnieuw voor die opgave. Studenten gebruiken deze technologie al om te schrijven, plannen, oefenen en reflecteren. De vraag is dan ook niet of AI een plek krijgt in het onderwijs, maar hoe je je er als docent toe verhoudt. Toekomstbestendig docentschap vraagt geen technische perfectie, maar een onderzoekende houding en de bereidheid om keuzes bewust te maken.

Daarom benaderen we AI in dit boek niet als vervanger van de docent, maar als een nieuwe actor in het leerproces. In hoofdstuk 2 brengen we de student, de docent en AI samen. Door deze driehoek centraal te stellen proberen we te laten zien hoe AI het leren kan ondersteunen, zonder de menselijke relatie en het coachende docentschap uit het oog te verliezen.

Het boek

We vertrekken vanuit het idee dat leren altijd plaatsvindt in interactie. In het hedendaagse onderwijs gaat het niet alleen om de relatie tussen student en docent, maar ook om technologie die steeds nadrukkelijker aanwezig is. Daarom werken we in dit boek met drie **actoren** die voortdurend met elkaar in wisselwerking staan: de student, de docent en AI. In hoofdstuk 2 maken we deze actoren expliciet zichtbaar. We verkennen hoe studenten leren in een complexe en snel veranderende wereld, welke rol de docent daarin vervult en hoe AI steeds vaker meespeelt in leren, denken en handelen. AI krijgt in dit boek geen apart hoofdstuk, maar loopt als een rode draad door alle hoofdstukken heen. In elk hoofdstuk vind je kaders waarin wordt stilgestaan bij concrete toepassingen, kansen en risico's van AI binnen de specifieke rol van de docent die centraal staat in dat hoofdstuk. Zo blijft technologie altijd verbonden aan professioneel handelen en menselijke afwegingen, en is ze nooit een doel op zich. Nadat de verschillende rollen van de student, docent en AI zijn voorgesteld richten we ons in hoofdstuk 3 op hoe studenten leren. Dat inzicht vormt het fundament voor het

hart van het boek: de verschillende rollen die je als docent vervult. We beschrijven deze rollen als vijf petten die je in je werk steeds opnieuw opzet. Soms bewust, soms bijna ongemerkt. In hoofdstuk 4 staat de docent als ontwerper centraal, gevolgd door de docent die doceert (hoofdstuk 5), de docent die coacht (hoofdstuk 6), de docent die begeleidt (hoofdstuk 7) en de docent die toetst (hoofdstuk 8). Deze indeling sluit aan bij het Protocol inzake wederzijdse erkenning van de Basiskwalificatie Didactische Bekwaamheid en biedt een herkenbaar kader voor zowel startende docenten als ervaren professionals die hun didactisch handelen verder willen ontwikkelen. De inhoud van de hoofdstukken sluit aan bij de competenties van de BDB. Door het hele boek heen vind je praktijkvoorbeelden, korte casussen, werkvormen en concrete tips die uitnodigen tot uitproberen en reflecteren. Het boek is daarmee geen handleiding die voorschrijft hoe het moet, maar een gids voor de reis naar toekomstbestendig docentschap, die helpt om keuzes te verkennen en de rollen die je als docent hebt bewuster vorm te geven. Je kunt het boek lineair lezen, maar ook gebruiken als naslagwerk, inspiratiebron of plek om bij terug te keren wanneer een bepaalde rol extra aandacht vraagt. Ieder hoofdstuk is daarom ook los te lezen. Zo biedt dit boek houvast én ruimte. Houvast in de vorm van duidelijke kaders en inzichten, en ruimte om je eigen professionele ontwikkeling vorm te geven in een onderwijspraktijk die voortdurend in beweging is.

Tot slot: in dit boek zijn belangrijke begrippen in de tekst gemarkeerd. Achterin is een begrippenlijst opgenomen met definities van de meest centrale begrippen; niet alle gemarkeerde termen zijn daarin opgenomen. In het register staan alle gemarkeerde begrippen met hun vindplaats in de tekst.

Extra materiaal

Bij het lezen van de tekst kom je regelmatig een QR-code tegen. Als je deze scant, vind je extra materiaal in de vorm van GPT's (bij de kaders over AI), links naar handige bronnen, een toolkit en een video. Mocht het je niet lukken de QR-codes te scannen, kijk dan op de website aivoordocenten.nl/boeken

Studenten
helpen
ontwikkelen
is het mooiste
dat er is. Alleen
een goed
ontwikkelde
docent kan
daar een
optimale
bijdrage aan
leveren!